

รายงานการวิจัย

การพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย
The Development of A Situation Test for Measure Psychological
Well-Being of the Thai Elderly

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ และคณะ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประจำปีงบประมาณ 2565

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์
การพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย
The Development of A Situation Test for Measure Psychological
Well-Being of the Thai Elderly

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์

สาขาพัฒนาสังคม

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ธิดารักษ์ ลือชา

สาขารัฐประศาสนศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ทุนอุดหนุนงานวิจัย พัฒนาวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

ประจำปีงบประมาณ 2565

(ก)

ชื่องานวิจัย การพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย
The Development of A Situation Test for Measure Psychological Well-Being of the
Thai Elderly

ผู้วิจัย รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระภัทรา เอกผาสวัสดิ์

ผู้ร่วมวิจัย อาจารย์ ดร.ธิดารักษ์ ลือชา

สาขาวิชา พัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ปสเรจวิจัย 2565

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทยที่มีคุณภาพเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ และ 2. เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ คนไทยเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยแบ่งถิ่นที่อยู่ ออกเป็น 6 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยจับสลาก เลือกตัวอย่างภาคละ 1 จังหวัด รวม 6 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดปทุมธานี จังหวัดจันทบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดเพชรบูรณ์ และทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) กลุ่มผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ ใน 6 จังหวัดดังกล่าวได้จำนวนกลุ่มตัวผู้สูงอายุทั้งสิ้น 1,000 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ แบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) และโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ Mplus ดังนี้ 1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบวัดโดยใช้สถิติพรรณนา คือ ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) 2. วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) 3. ประเมินค่าดัชนีความเหมาะสมสอดคล้องจาก χ^2 (Chi Square Test) χ^2 / df (Relative Chi Square) GFI (Goodness Fit Index) CFI (Comparative Fit Index) และ (RMSEA Root Mean Square Error of Approximation)

ผลการวิจัยพบว่า

1. แบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทยประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ คือ อารมณ์จิตใจทางบวก การพึ่งพาตนเอง สัมพันธภาพทางสังคม และการมีที่ยึดเหนี่ยวทางใจ ซึ่งสามารถทำนายเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย ได้ร้อยละ 50.971 และผลการ

(ข)

ทดสอบค่า KMO and Bartlett's test มีค่าเท่ากับ 0.758 ซึ่งมีความมากกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้คือ 0.60 สำหรับค่า Chi-square มีค่าเท่ากับ 813.910 ค่า *df* เท่ากับ 91 และ *P*-value <0.01

2. การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (Second-order Factor Analysis) ของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย โมเดลการวัดมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าดัชนีความกลมกลืนของโมเดล ค่า Chi-Square = 69.695 *df* = 59 *p*-value = 0.1608 CFI = 0.972 TLI = 0.956 RMSEA = 0.019 SRMR = 0.034
คำสำคัญ,แบบวัดเชิงสถานการณ์ สุขภาวะทางจิต ผู้สูงอายุ

Abstract

Title The Development of A Situation Test for Measure Psychological Well-Being of the Thai Elderly

Researcher Assoc. Professor Dr. Teerapatra Ekphachaisawat

The objectives of this research were: 1. to develop a situational measurement model to assess the mental well-being of Thai elderly people with accurate and reliable quality, and 2. to examine the structural accuracy of situational measurements to measure the mental well-being of Thai elderly people. The populations used in this research include male and female Thais aged 60 years and older, stratified random sampling, which divides the habitat into 6 regions: Central, Northern, South, East, Western and Northeastern. Use the Simple Random Sampling method by lottery. A sample was selected in 1 province from 6 provinces comprising Pathum Thani, Chanthaburi, Kanchanaburi, Ubon Ratchathani, Nakhon Si Thammarat and Phetchabun provinces, and conducted a purposive sampling of elderly 1,000 people in elderly schools in the six provinces.

The tools used in this study was a situation test for measure psychological well-being of Thai elderly people. Statistical data was analyzed with the SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) and the Mplus statistical program. Analyze the general data of respondents using descriptive statistics, namely frequency and percentage, exploratory factor analysis (EFA) and confirmative component analysis and evaluate the appropriateness index from χ^2 (Chi Square Test), χ^2 / df (Relative Chi Square), GFI (Goodness Fit Index), CFI (Comparative Fit Index), and (RMSEA Root Square Mean Error of Approximation).

The results showed that

1. The situational scale for assessing the mental health of the Thai elderly consisted of 4 components: positive emotional self reliance social relationship and mental attachment
2. Second order confirmatory component analysis (Second-order Factor Analysis) of a situational scale to assess the mental health of the Thai elderly. Measurement models are in harmony with empirical data. The model coherence index, Chi-Square = 69.695, $df = 59$, $p\text{-value} = 0.1608$, CFI = 0.972, TLI = 0.956, RMSEA = 0.019, SRMR = 0.034.

Keywords situation test psychological well being ,Thai elderly

(ง)

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยคำแนะนำต่าง ๆ จากผู้ทรงคุณวุฒิด้านผู้สูงอายุและด้านจิตวิทยา ตลอดจนความร่วมมือช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ที่สละเวลาให้ความรู้ คำปรึกษา รวมถึงขอเสนอแนะต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยและคณะขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยครั้งนี้ และอำนวยความสะดวกในการจัดทำเอกสารเป็นอย่างดี ผู้วิจัยและคณะจึงขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ และคณะ

11 ธันวาคม 2565

(จ)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(ก)
Abstract	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(ง)
สารบัญ	(จ)
สารบัญตาราง	(ช)
สารบัญภาพ	(ซ)
บทที่ 1 ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	1
ขอบเขตการวิจัย	2
นิยามศัพท์เฉพาะ	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	3
แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะทางจิต	3
แนวคิดเกี่ยวกับแบบวัดเชิงสถานการณ์	9
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
กรอบแนวคิดงานวิจัย	11
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	12
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	12
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	13
การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ	14
การเก็บรวบรวมข้อมูล	15
การจัดการระบบข้อมูลในการวิเคราะห์องค์ประกอบ	15
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	15
บทที่ 4 ผลการวิจัย	17
ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	17
ผลการหาคุณภาพเครื่องมือ	18
ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจของแบบวัดเชิงสถานการณ์	22
เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย	

(ฉ)

สารบัญ ต่อ)

	หน้า
ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของแบบวัดเชิงสถานการณ์ เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย	24
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล	26
บรรณานุกรม	28
ภาคผนวก	
แบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย	30

(ช)

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 โรงเรียนผู้สูงอายุและขนาดของกลุ่มตัวอย่าง	13
ตารางที่ 4.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างที่นำไปทำ EFA และ CFA	17
ตารางที่ 4.2 ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างรายข้อ กับคะแนนรวมของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย	19
ตารางที่ 4.3 แสดงค่า Cumulative Percentage และ Factor Loading ของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย	23
ตารางที่ 4.4 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันแบบวัดเชิงสถานการณ์ เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย	24

(ซ)

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย	12
ภาพที่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน	25

บทที่ 1

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่ไม่สมดุลทำให้ในอนาคตอันใกล้ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ซึ่งคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ. 2561 จะเป็นครั้งแรกที่ประเทศไทยจะมีจำนวนผู้สูงอายุมากกว่าประชากรในวัยเด็กโดยประชากรผู้สูงอายุจะมีสัดส่วนประมาณหนึ่งในห้าของประชากรทั้งหมด และในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Completely Aged Society) คือ มีประชากรที่เป็นวัยสูงอายุถึงร้อยละ 20 ของจำนวนประชากรทั้งหมดและในปี พ.ศ. 2578 จำนวนประชากรจะเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 30 ส่งผลให้ประเทศไทยกลายเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Super Aged Society) ซึ่งเป็นสังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เกินกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งประเทศ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย , 2559) นอกจากนี้ข้อมูลจากกรมสุขภาพจิต พบว่า ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาทางจิตใจได้ง่าย ที่พบได้บ่อย ได้แก่ ความเครียด วิดกกังวล สมองเสื่อม และซึมเศร้า (กรมสุขภาพจิต 2563) ประกอบกับผู้สูงอายุต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและสังคม ส่งผลกระทบต่อสภาวะและคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะสภาวะทางจิตเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสุขที่ยั่งยืน จึงอาจส่งผลให้ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสภาวะทางจิตมากขึ้น ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับสภาวะทางจิตของผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามการศึกษาเรื่องสภาวะทางจิตในผู้สูงอายุในประเทศไทยยังมีข้อจำกัดโดยอ้างอิงจากแบบวัดสุขภาพจิตที่พัฒนามาใช้กับบุคคลทั่วไป เช่น แบบวัดสุขภาพจิตของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุขหรือใช้แบบวัดสภาวะทางจิตของตะวันตกที่ใช้กับบุคคลทั่วไป เช่น แบบวัดสภาวะทางจิตของ Ryff แบบวัดสภาวะเชิงอัตวิสัยของ Deiner ซึ่งอาจไม่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในสังคมไทย แม้ว่าจะมีแบบวัดสภาวะทางจิตสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ ซึ่งพัฒนาโดยอรพินทร์ ชูชม (2563) แต่แบบวัดดังกล่าวเป็นแบบวัดแบบประเมินค่า ดังนั้นเพื่อให้การวัดสภาวะทางจิตของผู้สูงอายุมีความสมบูรณ์มากขึ้น จึงควรมีการสร้างแบบวัดที่ไม่ใช่แบบวัดในลักษณะประเมินค่าความคิดเห็นหรือทัศนคติ โดยการสร้างแบบวัดในเชิงสถานการณ์ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาและพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย เพื่อสร้างองค์ความรู้พื้นฐานที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการพัฒนา สภาวะทางจิตผู้สูงอายุไทยต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัด สภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทยที่มีคุณภาพเที่ยงตรงและเชื่อถือได้
2. เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยนี้มุ่งพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทยใน 5 ประเด็น คือ สภาวะทางอารมณ์จิตใจทางบวก การพึ่งพาตนเอง สัมพันธภาพทางสังคม การมีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และความยืดหยุ่น
2. ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ คนไทยเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ที่เป็นตัวแทนในแต่ละภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. ขอบเขตด้านระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2564 ถึง เดือนธันวาคม พ.ศ. 2565

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. อารมณ์จิตใจทางบวก หมายถึง การที่บุคคลมีอารมณ์ความรู้สึกทางบวกต่อตนเอง มีการจัดการอารมณ์ทั้งทางบวก โดยมีการปล่อยวาง มีการมองโลกในแง่ดี
2. สัมพันธภาพทางสังคม หมายถึง การที่บุคคลรับรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง ซึ่งนำไปสู่การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวและเพื่อน
3. การพึ่งพาตนเอง หมายถึง การที่บุคคลมีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถตัดสินใจกระทำหรือแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง รวมทั้งสามารถให้ความช่วยเหลือกับผู้อื่น
4. การมีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจหมายถึง การที่บุคคลรับรู้ว่ามีคุณธรรม หลักความเชื่อหรือคำสอนศาสนาที่ช่วยให้การดำเนินชีวิตได้อย่างผาสุก
5. ความยืดหยุ่น หมายถึง การทำจิตใจให้ยอมรับสภาพความเป็นจริงของชีวิตและการเปลี่ยนแปลง

ประโยชน์ที่ได้คาดว่าจะได้รับ

1. หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุ สามารถนำแบบวัดเชิงสถานการณ์ไปใช้เก็บข้อมูลสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุได้
2. หน่วยงานในภาครัฐสามารถนำข้อมูลจากการใช้แบบวัดไปกำหนดแนวทางหรือนโยบายในการพัฒนาผู้สูงอายุ
3. สถาบันการศึกษาสามารถนำแบบวัดเชิงสถานการณ์ไปสอนและให้ความรู้แก่ผู้เรียนเกี่ยวกับการวัดสุขภาวะทางจิตผู้สูงอายุไทย

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะทางจิต

สุขภาวะทางจิตเป็นสุขภาวะด้านหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ทั้งนี้ นักวิชาการได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะทางจิตไว้ ดังนี้

แนวคิดสุขภาวะตามมุมมองแบบเฮโดนิคสและยูโดโมนิกส

มาร์ติน เซลิกแมน (2011) เสนอให้ศาสตร์จิตวิทยาเชิงบวกเลิกใช้คำว่าความสุข เนื่องจากคำว่าความสุข ถูกใช้มากเกินไปจนทำให้เกิดความคลาดเคลื่อน และมีช่องว่าง มาร์ติน เซลิกแมน เปลี่ยนมาศึกษาเรื่องสุขภาวะโดย แบ่งออกเป็น 2 มุมมองคือ มุมมองแบบเฮโดนิคสและมุมมองแบบ ยูโดโมนิกส มีรายละเอียดดังนี้

1. สุขภาวะในรูปแบบของเฮโดนิคส (Hedonic) หรือสุขภาวะเชิงอัตวิสัย (Subjective Well-Being : SWB) เป็นสุขภาวะที่ให้ความสำคัญกับอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลที่เน้นความรู้สึกทางบวก การมีความสุขมากที่สุด ได้รับความพึงพอใจมากที่สุด และลดการมีความรู้สึกทางลบอย่างความรู้สึกเจ็บปวดทรมานที่สุด ความรู้สึกยินดีและ ความรู้สึกพึงพอใจเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความสุข เป็นการประเมินความรู้สึกและความคิดของบุคคลโดยรวมเกี่ยวกับความพึงพอใจในชีวิต อารมณ์เชิงบวกและอารมณ์เชิงลบ ในขณะที่ Diener กล่าวว่า สุขภาวะเชิงอัตวิสัย คือการคิด ตัดสินใจ และความรู้สึกต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบนประสบการณ์เชิงบวกในการดำเนินชีวิตของบุคคล ประกอบด้วยความสุข ความพึงพอใจในชีวิต ความรู้สึกเชิงบวก เช่นเดียวกับ Seligman และ Csikszentmihalyi ที่กล่าวว่าสุขภาวะเชิงอัตวิสัย คือ การประเมินผลเชิงบวกของบุคคล เกี่ยวกับอารมณ์ทางบวก ความผูกพัน ความพึงพอใจ และการให้ความหมายในการดำเนินชีวิต

2. สุขภาวะในรูปแบบของยูโดโมนิกส (Eudaimonic) หรือสุขภาวะทางจิต (Psychological Well-Being: PWB) เป็นสุขภาวะที่ให้ความสำคัญกับการเจริญงอกงามเติบโตทางจิตวิญญาณ สุขภาพที่แท้จริงคือการทำสิ่งที่มีคุณค่าการใช้ชีวิตให้เกิดผลในทางที่ดีงาม บุคคลมีความงอกงามในตนเอง มีคุณลักษณะทางจิตตานุภาพในการดำเนินชีวิต ตระหนักตัวตนเอง การทำหน้าที่อย่างเต็มศักยภาพ และการพัฒนาศักยภาพสูงสุดของบุคคล ในขณะที่ Campbell กล่าวว่า สุขภาวะทางจิต คือการรับรู้ต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่ ต้องการหรือปรารถนาให้เป็นความขัดแย้งระหว่างการรับรู้เหตุการณ์ที่เป็นจริงและเหตุการณ์ที่บุคคลต้องการ จะส่งผลต่อความพึงพอใจ หากบุคคลเกิดความพึงพอใจแสดงว่ามีสุขภาวะทางจิตที่ดี โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ความพึงพอใจในการทำงาน การมีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นๆ เชิงบวก มีความรัก ความอบอุ่นในชีวิต

สำหรับการวัดสุขภาวะตามแนวคิดเฮโดนิคสและยูโดโมนิกส นั้น Butler และ Kern (2015 อ้างถึงในอรพินทร์ ชูชม , 2563) ได้สร้างเครื่องมือวัดองค์ประกอบทั้ง 5 มิติ ชื่อ PERMA-Profler ประกอบด้วยข้อคำถามทั้งหมด 16 ข้อในแต่ละองค์ประกอบมี 3 ข้อ และมีข้อคำถาม 1 ข้อ ที่ถามภาพรวมของสุขภาวะ จะเห็นได้ว่าโครงสร้างสุขภาวะทางจิตตามมุมมองแบบยูโดโมนิกสนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบหลายองค์ประกอบที่

แสดงคุณลักษณะทางบวกที่แสดงถึงความเจริญงอกงามและมีองค์ประกอบหนึ่งที่ยังคงเกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกทางบวกตามมุมมองแบบเฮโดนิคส์ ส่วนใหญ่การวัดสุขภาวะตามมุมมองแบบยูโดโมนิกส์ใช้มาตราประเมินค่า

แนวคิดสุขภาวะทางจิตของ Ryff

Ryff (1995) อธิบายว่า สุขภาวะทางจิต คือการรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของตนเอง ในเชิงบวก องค์ประกอบของสุขภาวะทางจิตมี 6 ด้าน คือ

1. การยอมรับตนเอง (Self-acceptance) หมายถึง มีทัศนคติเชิงบวกต่อตนเอง เข้าใจและยอมรับในคุณลักษณะของตนเอง การมีสุขภาพจิตที่ดี มีความพึงพอใจ มีความพร้อมทางวุฒิภาวะ
2. การมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น (Positive relation with other) หมายถึง ผู้มีสุขภาพจิตดีจะมีความสัมพันธ์ที่อบอุ่น รู้สึกไว้วางใจและเห็นใจผู้อื่น มีความห่วงใยความรู้สึกผู้อื่น เป็นผู้รับและผู้ให้ มีความรักต่อผู้อื่น
3. ความเป็นตัวของตัวเอง (Autonomy) หมายถึง ความมีอิสระ สามารถตัดสินใจสิ่งต่างๆได้ด้วยตนเอง
4. ความสามารถในการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental mastery) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการเลือกสร้างหรือจัดการสภาพแวดล้อมให้สอดคล้องเหมาะสมกับตนเอง
5. จุดมุ่งหมายในชีวิต (Purpose in life) หมายถึง การมีความเข้าใจในเป้าหมายและทิศทางในการดำเนินชีวิตของตนเอง มีความตั้งใจ นำไปสู่ชีวิตที่มีความหมาย
6. ความเจริญทั้งด้านร่างกายและจิตใจของบุคคล (Personal growth) หมายถึง การพัฒนาอย่างต่อเนื่องทางร่างกายและจิตใจ บุคคลมีการพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างเต็มที่

นอกจากนี้ Ryff ยังได้สร้างแบบวัดสุขภาวะขึ้น 3 ชุด ได้แก่ ชุดละ 84, 54 และ 18 ข้อ เป็นมาตราเชิงประเมินค่าแบบให้รายงานตนเอง อย่างไรก็ตามมีการศึกษาจำนวนหนึ่งที่พบว่าทั้ง 6 องค์ประกอบสามารถอธิบายได้เพียงสองมิติ มิติหนึ่งสอดคล้องแนวคิดเฮโดนิคส์ ส่วนอีกมิติสอดคล้องแนวคิดแบบยูโดโมนิกส์

แนวคิดสุขภาวะทางจิตของ Jungsik Kim

Jungsik Kim (2000) ได้แบ่งสุขภาวะทางจิตออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

1. ความพึงพอใจในด้านรวมของชีวิต (satisfaction with overall life) หมายถึง ความรู้สึกพึงพอใจเกี่ยวกับตัวเองในชีวิตปัจจุบันทุกๆ ไปต่อสภาพที่เป็นอยู่ และการรับรู้ว่าชีวิตนั้นมีความหมาย
2. ความพึงพอใจในด้านต่างๆ ของชีวิต (satisfaction with life domains) หมายถึง ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเองในชีวิตปัจจุบันทุกๆ ไปต่อสภาพที่เป็นอยู่ โดยครอบคลุมเรื่องความพึงพอใจในสุขภาพ การแต่งงาน ครอบครัว เศรษฐกิจ อาชีพ เพื่อน

3. อาการทางจิตที่แสดงออกทางกาย (psychosomatic symptoms) หมายถึง อาการที่สะท้อนให้เห็นถึงความพึงพอใจหรือความกังวลที่มีต่อสุขภาพและแสดงออกทางร่างกายซึ่ง สัมพันธ์กับความรู้สึก เช่น ปวดศีรษะ ปวดท้อง นอนไม่หลับ หัวใจเต้นผิดปกติ หายใจไม่สะดวก แสบท้อง เจ็บหน้าอก ปวดเมื่อยตามร่างกาย

4. อารมณ์ทางด้านบวกและลบ (Positive/Negative Emotion) หมายถึง ความรู้สึกที่เป็นสุข ที่สะท้อนให้เห็นการมองชีวิตโดยรวมว่าราบรื่นและสนุกสนาน เป็นอารมณ์ทางบวกที่เป็นมุมมองโดยทั่วไป ไม่เฉพาะเจาะจงในบางเรื่องเช่น เรื่องงาน เรื่องครอบครัว และความรู้สึกที่เป็นทุกข์ ที่สะท้อนให้เห็นการมองชีวิตโดยรวม ในลักษณะที่หดหู่ น่าเศร้า อารมณ์ไม่ดี เช่น โกรธ กลัว วิตกกังวล จะขึ้นกับมุมมองทั้งหมด ไม่เฉพาะเจาะจงว่าเป็นเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ

แนวคิดเกี่ยวกับความสุขของผู้สูงอายุ

กรมสุขภาพจิต (2555) ได้กำหนดนิยามความสุขของผู้สูงอายุในเชิงจิตวิทยาเป็น 5 ด้าน ได้แก่

(1) สุขสบาย (Health) คือ ความสามารถของผู้สูงอายุในการดูแลสุขภาพร่างกาย ให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรง (2) สุขสนุก (Recreation) คือ ความสามารถของผู้สูงอายุในการเลือกวิถีชีวิตที่รื่นรมย์สนุกสนานสร้างความสนุกให้ชีวิต (3) สุขสง่า (Integrity) คือ ความรู้สึกพึงพอใจในชีวิต เชื่อมมั่นในตนเอง เห็นคุณค่าในตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม (4) สุขสว่าง (Cognition) คือ ความสามารถของผู้สูงอายุด้านความจำการใช้ความคิดอย่างมีประสิทธิภาพ การแก้ไขปัญหา และความสามารถในการจัดการสิ่งต่าง ๆ ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ (4) สุขสงบ (Peacefulness) คือ ความสามารถของผู้สูงอายุ รู้จักควบคุมอารมณ์และสามารถจัดการกับสภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถผ่อนคลายให้เกิดความสุขสงบกับตนเองได้รวมทั้งความสามารถในการปรับตัวยอมรับ สภาพสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง

นอกจากนี้กรมสุขภาพจิตยังได้พัฒนาแบบประเมินความสุขของ คนไทย โดยมีแนวคิดที่ว่าสุขภาพจิตและความสุขเป็นเรื่องเดียวกัน สุขภาพจิตหมายถึง สภาพชีวิตที่เป็นสุข อันเป็นผลจากการมีความสามารถในการจัดการ ปัญหาในการดำเนินชีวิตมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองเพื่อคุณภาพ ชีวิตที่ดีโดยครอบคลุมถึงความดีงามภายในจิตใจ ภายใต้อาสาสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นความสุขตามแนวคิดนี้ประกอบด้วย องค์ประกอบด้าน (1) สภาพจิตใจ (Mental State) ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ความรู้สึก ในทางที่ดี ความรู้สึกในทางที่ไม่ดี และการรับรู้ภาวะสุขภาพและการเจ็บป่วย ทางด้านจิตใจ (2) สมรรถภาพของจิตใจ (Mental Capacity) ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ สัมพันธภาพ ระหว่างบุคคล ความสามารถที่จะบรรลุความสำเร็จตามความคาดหวัง ความมั่นใจในการเผชิญปัญหา และการควบคุมจิตใจของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ (3) คุณภาพของจิตใจ (Mental Quality) ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ เมตตา กรุณา และเสียสละ การนับถือตนเอง ความศรัทธา และความคิดสร้างสรรค์ และความกระตือรือร้นในการดำเนินชีวิต และ (4) ปัจจัยสนับสนุน (Supporting Factors) ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ การสนับสนุนทาง

สังคม การสนับสนุนจากครอบครัว ความปลอดภัยทางร่างกาย และความมั่นคงในชีวิต และการดูแลสุขภาพและบริการทางสังคม โดยแบบประเมินนี้เป็นแบบมาตราส่วนค่า

แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะทางจิตวิญญาณ

สุขภาวะทางจิตวิญญาณ (spiritual well-being) เป็นมิติหนึ่งของคุณภาพชีวิต (Ferrell; et al. 1998) จึงมีผู้พยายามที่จะให้นิยาม “สุขภาวะทางจิตวิญญาณ” ทั้งตามแนวคิด ตะวันตกและตะวันออกไว้เป็นจำนวนมาก ดังนั้น ความหมายของสุขภาวะทางจิตวิญญาณจึงมีความหลากหลาย ความแตกต่างของการนิยาม ความหมายเหล่านั้นขึ้นอยู่กับหลายประการ ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู ค่านิยม ปรัชญาในการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อและศาสนา (Potter; & Perry. 1999) ความหมายของสุขภาวะทางจิตวิญญาณแบ่งออกเป็น

1. ความหมายของสุขภาวะทางจิตวิญญาณตามแนวคิดตะวันตก

The National Interfaith Coalition on Aging (NICA) (1975: 1) ได้นิยามความหมายของสุขภาวะทางจิตวิญญาณไว้ว่า หมายถึง ความรู้สึกกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวในความสัมพันธ์ของตนกับพระเจ้าหรือสิ่งที่ตนยึดเหนี่ยว รู้สึกถึงความเป็นตัวของตนเอง รู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งหล่อเลี้ยงและให้ความเป็นตัวตนทั้งหมดของบุคคล สุขภาวะทางจิตวิญญาณนั้น เป็นสิ่งที่จะได้มาก็ต่อเมื่อบุคคลพบความสมดุล ระหว่างคุณค่าชีวิต เป้าหมาย ความเชื่อ สัมพันธภาพระหว่างตนกับผู้อื่น ซึ่งจะทำให้บุคคลมีความรัก ความศรัทธา ความหวัง มีการค้นหาความหมายชีวิต และผดุงรักษาสัมพันธภาพกับผู้อื่น (Potter; & Perry. 1997: 443)

พอลูทเซียน และเอลลิสัน (Paloutzian; & Eillison. 1982) กล่าวว่า สุขภาวะทางจิตวิญญาณเป็นความรู้สึกของบุคคลว่าตนสามารถดำเนินชีวิตไปตามปกติโดยมี เป้าหมายของชีวิตและประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์ สุขภาวะทางจิตวิญญาณยังเป็นสิ่งหนึ่ง que แสดงถึงความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณในตัวบุคคลอีกด้วย เอลลิสัน (Ellison. 1983) ยังเห็นว่า ตามแนวคิดของสุขภาวะทางจิตวิญญาณของบุคคลจะประกอบด้วย 2 ทิศทาง ได้แก่ ทิศทางแนวสูง อันเป็นความรู้สึกผาสุกเมื่อเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อ ศาสนา สิ่งเหนือธรรมชาติ และ ทิศทางแนวราบ อันเป็นความรู้สึกถึงเป้าหมายชีวิต มีความพึงพอใจในชีวิตซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา รู้ว่าตนจะทำอะไร จะทำไปเพราะอะไร รู้ว่าตนเป็นใคร และควรที่จะอยู่ที่ใดจึงจะเหมาะสมกับตนเองที่สุด

เบิร์กเกร็น-โธมัส (Berggren-Thomas. 1995) ให้ความหมายว่าสุขภาวะทางจิตวิญญาณเป็นความรู้สึกพอดี เป็นความพอใจในความสัมพันธ์ระหว่างตนกับบุคคลอื่นๆ ตน กับธรรมชาติ ตนกับพระเจ้า ซึ่งความพอใจเหล่านี้เชื่อมโยงกับความหวัง การให้อภัย และการให้ คุณค่า

จากการนิยามความหมายตามแนวคิดตะวันตกดังที่กล่าวมานี้ พอสรุปได้ ว่า สุขภาวะทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความรู้สึกที่ตนผาสุกกลมกลืนกับผู้อื่น กับธรรมชาติ กับ พระเจ้าหรือสิ่งเหนือธรรมชาติอย่าง

สมดุล นำมาซึ่งความตระหนักในความหมายและเป้าหมายชีวิต รวมถึงมีความสามารถในการค้นพบและปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายชีวิต ส่งผลให้บุคคลมี ความหวัง กำลังใจ และความพอใจในชีวิต

ความหมายของสุขภาวะทางจิตวิญญาณตามแนวคิดตะวันออก

พระราชวรมุนี (ฉวีวรรณ ไพลวัลย์. 2540; อ้างอิงจาก พระราชวรมุนี. 2540) อธิบาย

ความหมายของสุขภาวะทางจิตวิญญาณว่า คือ สภาวะจิตใจที่เป็นความสุขแยกจากดินแดนของวัตถุ อยู่เหนือ ดินแดนของวัตถุ ไม่เกี่ยวข้องกับสภาพร่างกาย เป็นเรื่องของจิตใจล้วน ๆ ที่มีประสบการณ์ทางศาสนาเข้ามา เกี่ยวข้อง บุคคลนั้นจะเป็นผู้ที่มีความสุขสงบ ชีวิตมีเป้าหมาย มีอุดมคติ มีแรงจูงใจในการดำเนินชีวิต หรือกล่าว ได้ว่า บุคคลนั้นจะมีจิตใจดี ที่มีสภาวะเป็นที่พึ่งที่ระลึก

สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตวิญญาณ (spiritual well-being) ยังหมายถึง สภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อทำ ความดีหรือจิตสัมผัสกับสิ่งที่มีคุณค่าอันสูงส่งหรือสิ่งสูงสุด เช่น การเสียสละ การมีความเมตตา กรุณา การเข้าถึง พระรัตนตรัย หรือการเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้า เป็นต้น ความสุขทาง จิตวิญญาณเป็นความสุขที่ไม่ระคนอยู่กับ ความเห็นแก่ตัว แต่เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อนุญต์หลุด พ้นจากความมีตัวตน (self transcending) จึงมี อิสรภาพ มีความผ่อนคลายอย่างยิ่ง เบาสบาย มีความปิติแผ่ซ่านทั่วไป มีความสุขอันประณีตและล้ำลึก หรือ ความสุขอันเป็นทิพย์ สบายอย่างยิ่ง สุขภาพดียิ่ง มีผลดีต่อสุขภาพทางกาย ทางจิต และทางสังคม (ประเวศ วะสี. 2543: 5)

แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด (2544) อธิบายความหมายของสุขภาวะทางจิตวิญญาณว่า เป็นสภาวะ จิตใจที่มีความสุข มีความสงบเย็น และมีความแข็งแรงทางจิตวิญญาณ ตลอดจนมีภูมิคุ้มกันทางจิตที่มีกระแส ความรับรู้ ที่ไวต่อสิ่งที่เข้ามากระทบ รู้ตื่นและเบิกบานกับการ ทำหน้าที่และการใช้ชีวิต ไม่ประมาทหรือขาดสติ เป็นพลังงานแห่งความเข้าใจการใช้ชีวิต เป็นสิ่งที่สามารถทำอะไรที่มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นได้อีกมากมาย และเป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดสุขภาพทางกายและใจที่ดีอย่างถ่องแท้

โดยสรุปแล้ว สุขภาวะทางจิตวิญญาณตามแนวคิดตะวันออกนั้น เป็นสภาวะจิตใจที่สุข สงบ สะอาด มีอิสรภาพ ผ่อนคลาย รู้ตื่นและเบิกบาน เป็นความสุขที่เกิดจากการเข้าถึงความ ถูกต้อง ดีงาม ลดละการ ถือตัวตนของตนเอง นับว่าเป็นความสุขอันประณีต และเป็นส่วนหนึ่งที่ ก่อให้เกิดสุขภาพทางกายและใจที่ดีอย่าง ถ่องแท้

องค์ประกอบของสุขภาวะทางจิตวิญญาณ

พอลูทเซียนและเอลลิสัน (Paloutzian; & Ellison. 1982) ได้แบ่งองค์ประกอบของสุขภาวะทาง จิตวิญญาณไว้ 2 ด้าน คือ

1. สุขภาวะของการดำรงอยู่ (the existential well-being) อันกล่าวถึงความรู้สึกมีเป้าหมาย และความหมายของชีวิต ความพึงพอใจในชีวิต

1.1 การรับรู้เป้าหมายของชีวิต คือ การที่บุคคลตระหนักถึงความหมายของชีวิต มีเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายในชีวิตว่าตนเองต้องการทำอะไร เพื่ออะไร อะไรคือสิ่งที่เหมาะสมกับตนเองในปัจจุบัน การมีเป้าหมายของชีวิต เป็นความสามารถในการคิดและแสวงหาคคุณค่าในชีวิตของแต่ละบุคคล ทำให้บุคคลรู้สึกถึงความหวัง ซึ่งความหวังจะสามารถช่วยให้บุคคลค้นหาความหมายและเป้าหมายในชีวิตได้ บุคคลจะไม่รู้สึกเลื่อยล้า สามารถยอมรับความไม่แน่นอนของชีวิตว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นสัจธรรมของชีวิต มีกำลังใจในการดำรงชีวิตอยู่และมองว่าความหมายของชีวิตเป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยให้เกิดความสุขสงบสุข ในบั้นปลายของชีวิต (Ross. 1995; Burkhardt. 1989; Ellison. 1983; citing McClyment; et al. 1982)

1.2 ความพึงพอใจในชีวิตของตนเอง คือการที่บุคคลรู้สึกมีความสุขกับสิ่งที่ตนมีอยู่ พึงพอใจกับประสบการณ์ที่มีค่าในอดีตของตน ซึ่งช่วยให้บุคคลเห็นคุณค่าในตนเองและคุณค่าของชีวิต พึงพอใจในสัมพันธภาพที่ดีต่อบุคคลรอบกาย มองวันเวลาเป็นสิ่งที่มีความหมายและมีความหมาย มองโลกในแง่ดีและพึงพอใจชีวิตปัจจุบัน (Ellison. 1983)

2. สุขภาวะจากการมีความสัมพันธ์ยึดมั่นศรัทธาในศาสนา (the religious well-being) อันกล่าวถึงความสัมพันธ์กับพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือ หรือยึดเหนี่ยวสำหรับสังคมไทยนั้น ศาสนาพุทธนับว่าเป็นศาสนาที่เข้ามามี อิทธิพลอย่างมาก พระธรรมปิฎก (2539) ได้อธิบายว่า ศาสนาเป็นส่วนประกอบ และเป็นบ่อเกิดอันสำคัญของวัฒนธรรมและจริยธรรม ซึ่งอบรมหล่อหลอมชีวิตของบุคคลที่เจริญเติบโตขึ้นมาในสังคม การกระทำ ของบุคคลที่แสดงออกหรือลักษณะ สังคมที่เป็นอยู่ล้วนเป็นผลสืบเนื่องที่ศาสนามีส่วนช่วยชักนำ ให้เป็นไปด้วยทั้งสิ้น และศาสนายังเป็นเครื่องกำหนดความเข้าใจของบุคคลต่อคุณค่า จุดมุ่งหมายของ ชีวิตและการเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง ศาสนาพุทธช่วยให้คนเราเกิดสุขภาวะทาง จิตวิญญาณได้ใน 2 ลักษณะ คือ

2.1 การมีความเชื่อและศรัทธาในศาสนาและนำมาปฏิบัติ ความเชื่อและศรัทธาเป็นองค์ธรรม สำคัญที่ทำให้คนมีหลักที่จะปฏิบัติตาม หรือเป็นลู่ทางในการดำเนินชีวิต ช่วยเหนี่ยวรั้งไม่ให้ยอมตามสิ่งชักจูงในทางที่ผิด ไม่ให้ทำความชั่ว การมีศรัทธาเป็นเหมือนมีร่องไหลประจำของกระแสความคิด เมื่อได้รับรู้ อารมณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เกินกำลังของศรัทธาที่มีอยู่ กระแสความคิดก็จะวิ่งเล่นไปตามร่องหรือแนวทางที่ศรัทธาเตรียมไว้ ทำให้ไม่คิดไปในทางอื่น หรือทางที่ผิดศีลธรรม (พระธรรมปิฎก. 2538)

2.2 การมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจหรือเป็นที่พึ่งทางใจ จะทำให้เกิดความสงบคลายความทุกข์ มีความเข้าใจในธรรมชาติ ความเป็นจริงของชีวิตที่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยง การเข้าใจชีวิตหรือโลกตามความเป็นจริง ทำให้บุคคลมีชีวิตอยู่อย่างมีสติ จิตไม่วุ่นวาย รำลึกถึงความตายด้วยความไม่ประมาท ให้มีการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ประกอบแต่สิ่งดีงาม (พระธรรมปิฎก. 2539)

ฮังเกลแมนน์ และคนอื่นๆ (Hunglemann; et al. 1996) ได้แบ่งองค์ประกอบของ สุขภาวะทางจิตวิญญาณไว้ 3 มิติ คือ

1. มิติของความศรัทธาและความเชื่อ เป็นความเชื่อด้านจิตวิญญาณ เป้าหมายในชีวิต สัมพันธภาพระหว่างความเชื่อด้านจิตวิญญาณ และแนวทางการดำเนินชีวิต

2. มิติของชีวิตและความรับผิดชอบของตนเอง เป็นความเชื่อในอำนาจสูงสุด การให้อภัยผู้อื่น ยอมรับการเปลี่ยนแปลงหรือตัดสินใจในชีวิต

3. มิติของความพึงพอใจในชีวิต เป็นการตั้งเป้าหมาย ยอมรับใน สถานการณ์ของชีวิต รักใคร่กัน และรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

กัลยา พลอยใหม่ (2545) ได้แบ่งองค์ประกอบของสุขภาวะทางจิตวิญญาณตามแนวคิดตะวันออกของประเวศ วะสี และแมชีคันสนีย์ เสถียรสุต ออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. ความสุขความสงบที่เกิดจากความดี ความไม่เห็นแก่ตัว และมีพรหมวิหาร 4
2. ความรู้สึกเบิกบานกับการทำหน้าที่และการใช้ชีวิต
3. การมีสติสมาธิและปัญญา

แนวคิดเกี่ยวกับแบบวัดเชิงสถานการณ์

แบบวัดเชิงสถานการณ์เป็นการจำลองหรือสร้างเหตุการณ์ เรื่องราวต่างๆ ขึ้นแล้วให้บุคคลแสดงความรู้สึก วาตนองจะกระทำหรือมีความเห็นอย่างไรต่อสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น โดยปกติแล้วการตอบสนองต่อสถานการณ์นั้นอาจให้ตอบสนองว่าตัวเองจะอย่างไร การตอบอาจให้ผู้ตอบเขียนหรือบอกขอความคิดเห็นของตนเองหรืออาจจะให้เลือกคำตอบจากตัวเลือกที่กำหนดไว้ก็ได้ (พิชิต ฤทธิ์จรูญ , 2545)

ขั้นตอนการสร้างแบบวัดเชิงสถานการณ์

แบบวัดเชิงสถานการณ์ มีวิธีการสร้าง ดังนี้ (เอมอร์ จังศิริพรกรณ์. 2550)

1. กำหนดพฤติกรรม คุณลักษณะ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม เจตคติที่ต้องการตรวจสอบ จากนั้นเลือกสถานการณ์ และพิจารณาว่าพฤติกรรมที่ต้องการวัดนั้น ผู้ตอบจะแสดงออกมาในสถานการณ์อะไรบ้าง
2. แต่งสถานการณ์ นำสถานการณ์ที่เลือกมาแต่งเติมให้เป็นเรื่องราวที่บุคคลในสถานการณ์นั้นปฏิบัติ คล้อยตามหรือกำลังประสบอยู่ แล้วถามถึงความคิดเห็นของผู้ตอบต่อตัวเลือกที่กำหนดให้โดยสถานการณ์ต้องไม่รุนแรงเกินไป เช่น สถานการณ์ที่มีคนใกล้ชกตาย

3. แต่งตัวเลือกให้เป็นข้อความที่แสดงความรู้สึกหรือความคิดเห็นที่สะท้อนถึงพฤติกรรมของผู้ตอบ

4. ทบทวนสถานการณ์ว่ามีความเพียงพอและข้อความเหมาะสม

5. นำไปทดลองใช้และปรับปรุงแก้ไขหลังการทดลองใช้

การสร้างข้อความของแบบวัดเชิงสถานการณ์

คำถามในแบบวัดเชิงสถานการณ์ประกอบด้วยข้อความ รูปภาพ สิ่งของหรือเรื่องราวมาเสนอไว้ให้? ได้คิดก่อน แล้วค่อยตั้งคำถาม การสร้างข้อความคำถามควรมีลักษณะ ดังนี้ (พิชิต ฤทธิ์จรูญ , 2545)

1. ไม่ควรถามตรงๆ แต่ควรถามเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ ไม่สามารถตอบได้ถ้าไม่มีสถานการณ์

2. ควรเลือกคำถามที่เป็นตัวแทนที่ดีของเนื้อหาที่ต้องการถาม ไม่ควรนำเรื่องปลีกย่อย หรือ รายละเอียดปลีกย่อยมาตั้งเป็นสถานการณ์ และไม่ควรถามด้วยการหลอกลวงให้ผู้ตอบตกหลุมด้วยเรื่องไร้สาระ

3. คำถามที่ใช้มี 2 ลักษณะ คือ ถามให้ประเมินสถานการณ์ เพื่อตัดสินว่าดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง และถามให้ระบุแนวทางที่ตนเองจะปฏิบัติ ถ้าตนเองเป็นบุคคลในสถานการณ์นั้นจะปฏิบัติอย่างไร

จุดเด่นและจุดอ่อนของแบบวัดเชิงสถานการณ์

พิชิต ฤทธิ์จรูญ (2545) ได้กล่าวถึงจุดเด่นและจุดอ่อนของแบบวัดเชิงสถานการณ์ ไว้ดังนี้

1. จุดเด่นของแบบวัดเชิงสถานการณ์

1.1 แบบวัดเชิงสถานการณ์เป็นแบบวัดที่แสดงถึงฝีมือ หรือความสามารถของผู้เขียนข้อสอบว่า สามารถนำความรู้ที่เรียนมาผนวกกับเงื่อนไขในสถานการณ์ที่กำหนดได้ดีเพียงใด

1.2 สามารถวัดความรู้ขั้นสูงทั้งด้านสมรรถภาพทางสมองและด้านจิตพิสัย

1.3 เราใจผู้ตอบให้ติดตามเพราะได้อ่านเรื่องราวและได้คิดมากกว่าข้อสอบประเภทอื่นๆ

1.4 สร้างความยุติธรรมให้แก่ผู้เข้าสอบทุกคน เพราะได้อ่านสถานการณ์เดียวกัน ทั้งหมดไม่มีใครได้เปรียบหรือเสียเปรียบเพราะใช้ตำราต่างกัน หรือการสอนที่ต่างกัน เป็นต้น

2. ขอบกพร่องของแบบวัดเชิงสถานการณ์

2.1 การเขียนคำชี้แจงของแบบวัดชนิดสถานการณ์ต้องพึงระวังเป็นพิเศษ ต้องชี้แจงให้ผู้สอบใช้สถานการณ์ที่กำหนดให้เป็นหลักถึงจะผิดแปลกจากความเป็นจริงก็ต้องตอบตามนั้น

2.2 สร้างค่านายาก ผู้เขียนข้อสอบจะต้องเลือกสถานการณ์ที่ไปปัจจุบัน และไม่เชมจนเกินไป และจะต้องลงลึกเฉพาะในสถานการณ์ที่กำหนดให้เท่านั้น

2.3 กำหนดเกณฑ์ในการให้คะแนนค่อนข้างทำได้ยาก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จิราพร เกศพิชญวัฒนา และ คณะ (2543) ได้ศึกษาความผาสุกทางใจของผู้สูงอายุ ไฉนนิยาม ความผาสุกทางใจ หมายถึง การรับรู้ของ บุคคลเกี่ยวกับสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึก และการรับรู้ในมิติต่างๆ ประกอบด้วย 5 มิติ ดังนี้

1. ความสามัคคีปรองดอง (Harmony) คือ การที่บุคคลในครอบครัว สังคม มีความรักใคร่ สามัคคีกลมเกลียว ประสบความสำเร็จในชีวิต ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความสุขทางจิตใจ

2. การพึ่งพาอาศัยกันและกัน (Interdependence) คือ ความสุขใจที่เกิดจากผู้สูงอายุสามารถทำประโยชน์หรือช่วยเหลือบุคคลอื่นๆในครอบครัว ดูแลซึ่งกันและกัน

3. ความสงบสุขและการยอมรับ (Calmness & acceptance) คือ การปล่อยวาง การทำใจยอมรับ และหาความสงบในจิตใจ

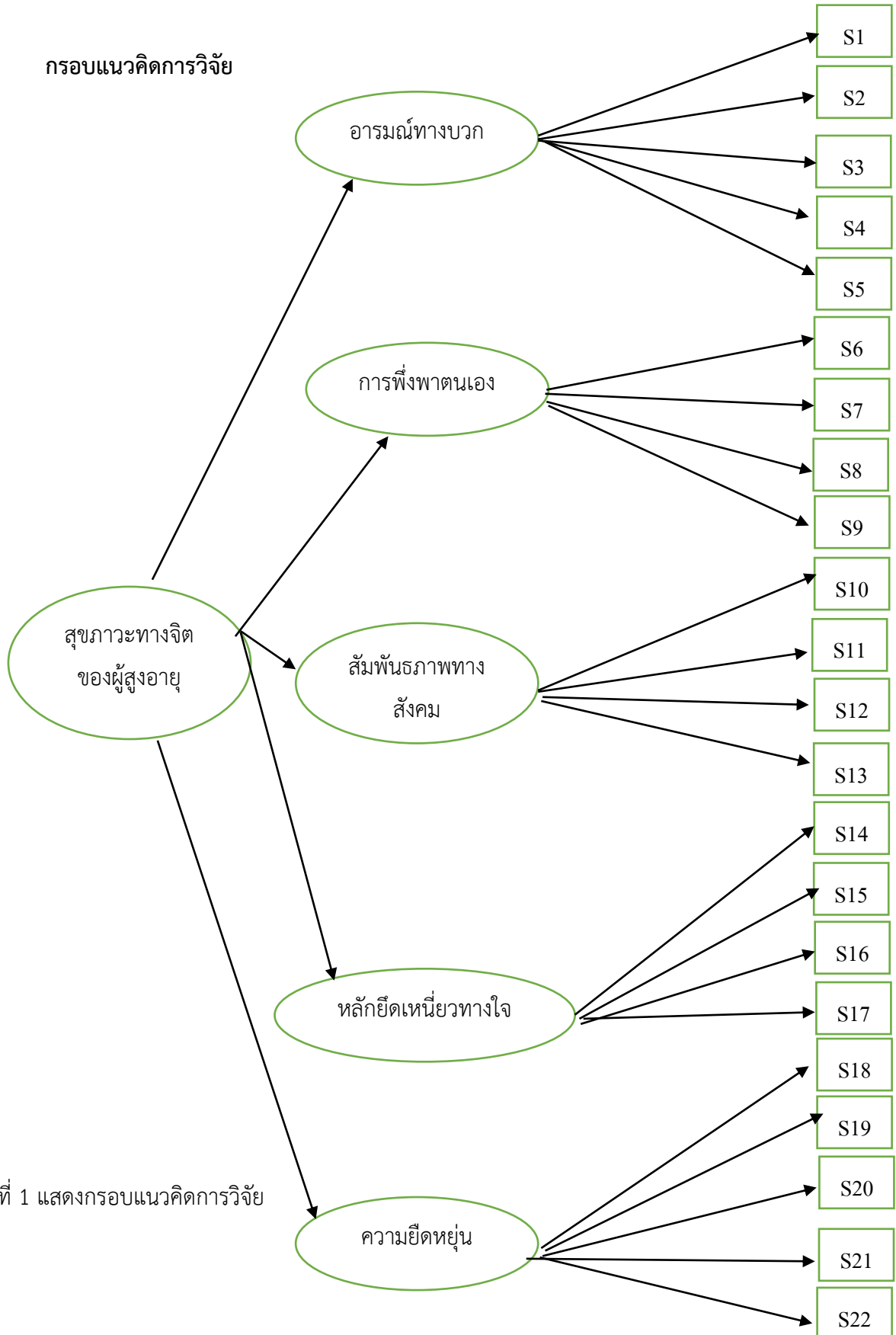
4. การเคารพนับถือ (Respect) คือ การรับรู้เกี่ยวกับความรู้สึกในการให้เกียรติ การเคารพของผู้สูงอายุ บุคคลในครอบครัวรับฟังและปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้สูงอายุ

5. ความเบิกบาน (Enjoyment) คือ ความรู้สึกความสนุกสนานสดชื่นในการทำกิจกรรมหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว ผู้สูงอายุไม่รู้สึกเหงาหรือโดดเดี่ยว

อรพินทร์ ชูชม (2563) พัฒนาแบบวัดสุขภาวะทางจิตสำหรับผู้สูงอายุไทย ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 24 ข้อ แต่ละข้อประกอบด้วยมาตราประเมินค่า 5 ระดับ (1) ไม่จริงเลย ถึง (5) จริงที่สุด การตรวจสอบโครงสร้างของสุขภาวะทางจิต ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ผลจากการวิเคราะห์ องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่ 1 สนับสนุนว่าสุขภาวะทางจิตประกอบด้วย 5 องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กัน ได้แก่ (1) สภาวะทางอารมณ์จิตใจทางบวก (2) การพึ่งพาตนเอง (3) สัมพันธภาพทางสังคม (4) มีที่ยึดเหนี่ยว ทางจิตใจ และ (5) ความยืดหยุ่น นอกจากนี้ผลจากโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองพบว่าสุขภาวะทางจิต ได้มาจากการรวมกันของ 5 องค์ประกอบ ผลจากการตรวจสอบคุณสมบัติการวัดของแบบวัดสุขภาวะทางจิต สำหรับผู้สูงอายุไทยพบว่า มีคุณภาพที่ดีทั้งความเชื่อถือได้ชนิดความสอดคล้องภายใน ความเที่ยงตรง เชิงโครงสร้าง และความเที่ยงตรงเชิงเอகနီ

สุกัญญา แก่นงูเหลือม (2563) ศึกษาอิทธิพลของปัจจัยปกป้องที่มีต่อภาวะสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชน กลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้สูงอายุจำนวน 115 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ ข้อมูลส่วนบุคคล ภาวะสุขภาพจิต ความฉลาดทางสุขภาพ การรับรู้ ความสามารถในการดูแลตนเองการมองโลกในแง่ดีความยึดมั่นและการปฏิบัติตามหลักศาสนา และการ สนับสนุนทางสังคมแบบพหุมิติ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา สถิติสหสัมพันธ์ของเพียร์สันและการ วิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยคะแนนภาวะสุขภาพจิตเท่ากับ 48.64 (SD = 4.50) ซึ่งถือว่าภาวะสุขภาพจิตปกติเท่ากับคนทั่วไป ปัจจัยปกป้องที่สามารถทำนายภาวะสุขภาพจิต ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้แก่ความฉลาดทางสุขภาพ ($\beta = .334, p < .001$) การสนับสนุนทางสังคมแบบพหุมิติ ($\beta = .279, p < .01$) และการมองโลกในแง่ดี($\beta = .189, p < .001$) ข้อเสนอแนะ คือ พยาบาลและบุคลากรทางสุขภาพ ควรเน้นการพัฒนา โปรแกรมหรือกิจกรรมที่เน้นการส่งเสริม ความฉลาดทางสุขภาพ การมองโลกในแง่ดีและการสนับสนุน ทางสังคมแบบพหุมิตินั้นจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีภาวะสุขภาพจิตที่ดีต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทยที่มีคุณภาพเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ และ 2) เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ คนไทยเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยตาราง Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ค่าความคลาดเคลื่อน $\pm 4\%$ สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยแบ่งถิ่นที่อยู่ ออกเป็น 6 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยจับสลาก เลือกตัวอย่างภาคละ 1 จังหวัด รวม 6 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดปทุมธานี จังหวัดจันทบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดเพชรบูรณ์ และทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) กลุ่มผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ ใน 6 จังหวัดดังกล่าวได้จำนวนกลุ่มตัวผู้สูงอายุทั้งสิ้น 1,000 คน ดังตาราง 3.1

ตารางที่ 3.1 โรงเรียนผู้สูงอายุและขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

โรงเรียนผู้สูงอายุ	จำนวนผู้สูงอายุ	กลุ่มตัวอย่าง
1.โรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดปทุมธานี	262	40
2.โรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดเพชรบูรณ์	3022	375
3.โรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดจันทบุรี	1879	233
4.โรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดกาญจนบุรี	1875	322
5.โรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัด อุบลราชธานี	385	50
6.โรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัด นครศรีธรรมราช	642	80
รวม	8065	1000

*จำนวนกลุ่มประชากรผู้สูงอายุ (N) ในโรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละจังหวัดที่เป็นตัวแทนของระดับภาคเป็นไปตามสัดส่วนของกลุ่มประชากร ทั้งหมดเท่าที่รวบรวมข้อมูลได้และประมาณการเป็นกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ (n)

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษานี้ ได้แก่ แบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย ซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นจากผลการศึกษาของอรพินทร์ ชูชม และคณะ (2563) แบบวัดเชิงสถานการณ์มีข้อคำถาม 22 ข้อ มีลักษณะเป็นสถานการณ์ที่เป็นข้อความ มีตัวเลือกเป็นเลือกตอบ 4 ตัวเลือก เพื่อวัดสุขภาวะทางจิต 5 องค์ประกอบ คือ (1) สุขภาวะทางอารมณ์จิตใจทางบวก (2) การพึ่งพาตนเอง (3) สัมพันธภาพทางสังคม (4) มีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และ (5) ความยืดหยุ่น

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนในการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

1. ศึกษาและวิเคราะห์เอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อ สุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุ โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสารงานวิจัยและสื่อต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ วารสารต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง

2. พัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์ โดยนำข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเอกสารมาพัฒนา โดยมีขั้นตอน ดังนี้

2.1 ระบุความต้องการหรือเป้าหมายของสิ่งที่ต้องการวัด ในที่นี้ คือ ลักษณะสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุ

2.2 ศึกษาคุณลักษณะหรือองค์ประกอบของสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุ เพื่อกำหนดคุณลักษณะที่เป็นประเด็นชัดเจน โดยแยกเป็นองค์ประกอบแต่ละด้าน

2.3 นำคุณลักษณะหรือองค์ประกอบของสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุที่ต้องการวัด มาเขียนในลักษณะของนิยามปฏิบัติการและสถานการณ์ซึ่งสามารถวัดได้

2.4 สร้างแบบวัดเชิงสถานการณ์ซึ่งมีรายละเอียดของการสถานการณ์และตัวเลือก จำนวน 4 ตัวเลือก ที่มีค่าคะแนนทุกตัวเลือก

3. ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ทั้งในด้านความตรง ความเป็นปรนัย ความ ชัดเจนของภาษา หรือความเหมาะสมของข้อความรวมทั้งการจัดเรียงข้อความ โดย

3.1 ตรวจสอบข้อคำถามเหล่านั้นด้วยตนเอง แล้วทำการปรับปรุงแก้ไข

3.2 ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของแบบวัดโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อหาคุณภาพเครื่องมือ ทั้งนี้พิจารณาจากดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency :IOC) เพื่อหาค่าความตรงตามเนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนมาแปลงเป็นคะแนนดังนี้

มีความเห็นว่า	สอดคล้อง	กำหนดคะแนนเป็น +1
มีความเห็นว่า	ไม่แน่ใจ	กำหนดคะแนนเป็น 0
มีความเห็นว่า	ไม่สอดคล้อง	กำหนดคะแนนเป็น -1

เกณฑ์ในการพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหา IOC มากกว่า ร้อยละ 0.60 (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2556) จากนั้นนำผลการประเมินมาปรับปรุงแบบวัดให้มีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือมีดังนี้

- 1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สีบวงศ์ กาพวงค์
- 2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐวุฒิ อรินทร์
- 3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ สอนทน

3.3 นำเครื่องมือที่สร้างไปทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่ตัวอย่างจำนวน 100 คน เพื่อวิเคราะห์หาความสอดคล้องของข้อคำถามแบบรายข้อ (Item-Total Correlation) โดยมีเกณฑ์ผ่านคือ ค่า T-Ratio จะต้องมากกว่า 2.00 ขึ้นไป และต้องมีค่านัยสำคัญที่สามารถเชื่อถือได้ทางสถิติ ($P < .05$) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างรายข้อกับคะแนนรวมของทั้งแบบวัด (Item-Total Correlation, r) โดยมีเกณฑ์ผ่านคือค่า r ต้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.2 (ดุจเดือน พันธมนาวิน และงามตา วรินทร์านนท์, 2551) และการหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach' Alpha Coefficient) สำหรับค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach' Alpha Coefficient) ของแบบวัดมีค่าเท่ากับ 0.833

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

4.1 ส่งหนังสือจาก มหาวิทยาลัยเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้สูงอายุ จากโรงเรียนผู้สูงอายุในพื้นที่เป้าหมาย

4.2 ผู้วิจัยตรวจสอบ ความครบถ้วนสมบูรณ์ ของแบบ สอบถามทุกชุดภายหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลกลับคืน

การจัดการระบบข้อมูลในการวิเคราะห์องค์ประกอบ

หลังจากเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างได้จำนวน 1,000 คน ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูล 2 ช่วง คือ ช่วงแรกได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 คน เพื่อเป็นข้อมูลในการหาคุณภาพของแบบวัดตามเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำ ได้แก่ การวิเคราะห์หาความสอดคล้องของข้อคำถามแบบรายข้อ (Item-Total Correlation) การวิเคราะห์หาอำนาจจำแนกรายข้อ (Item Discrimination Analysis) โดยการทดสอบแบบที (t-test) และการหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach' Alpha Coefficient) เป็นจำนวน 100 คน ช่วงที่สองผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 900 คน และจัดแบ่งออก เป็น 2 กลุ่มกลุ่มแรกนำมาใช้เป็นข้อมูลตั้งต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) จำนวน 400 คน และกลุ่มที่สองสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) จำนวน 500 คน

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) และโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ Mplus ดังนี้

3.1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบวัดโดยใช้สถิติพรรณนา คือ ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

3.2 วิเคราะห์หาคุณภาพของแบบวัดเบื้องต้นเพื่อทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยใช้สถิติอ้างอิงทดสอบ อันได้แก่ t-test เพื่อหาค่าอำนาจจำแนก (Discrimination) และการวิเคราะห์ด้วย Correlation ในการ

วิเคราะห์หาความสอดคล้องของข้อคำถามแบบรายข้อ (Item Total Correlation) และการหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach' Alpha Coefficient)

3.3 วิเคราะห์องค์ประกอบ โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) และประเมินค่าดัชนีความเหมาะสมสอดคล้องจาก χ^2 (Chi Square Test) χ^2 / df (Relative Chi Square) GFI (Goodness Fit Index) CFI (Comparative Fit Index) และ (RMSEA Root Mean Square Error of Approximation) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป Mplus

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รายงานผลการวิเคราะห์ เพื่อสร้างแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตผู้สูงอายุไทย โดยแบ่งเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง การรายงานการหาคุณภาพแบบวัด และการรายงานผลการพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัด สุขภาวะทางจิตผู้สูงอายุไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 1,000 คน ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) มีทั้งสิ้น 400 คน และข้อมูลที่นำมา วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) มีทั้งสิ้น 500 คน โดยเมื่อทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาได้รายละเอียดของกลุ่มตัวอย่างปรากฏดังแสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างที่นำไปทำ EFA และ CFA

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	กลุ่มที่ทำ EFA		กลุ่มที่ทำ CFA	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
<u>เพศ</u>				
- ชาย	166	41.5	191	38.2
- หญิง	234	58.5	309	61.8
<u>อายุ</u>				
- 60 - 65 ปี	150	37.5	209	41.8
- 66 - 70 ปี	102	25.5	276	55.2
- 71 - 75 ปี	67	16.8	9	1.8
- 76 - 80 ปี	36	9.0	2	0.4
- 81 - 85 ปี	32	8.0	4	0.8
- 86 ปีขึ้นไป	13	3.2	-	-
<u>ระดับการศึกษา</u>				
- ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี	362	90.5	353	70.6
- ปริญญาตรี	12	3.0	55	11.0
- ปริญญาโท	-	-	26	5.2
- ปริญญาเอก	-	-	4	0.8
- อื่นๆ โปรดระบุ	26	6.5	62	12.4

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างที่นำไปทำ EFA และ CFA (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	กลุ่มที่ทำ EFA		กลุ่มที่ทำ CFA	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
<u>สถานภาพ</u>				
- โสด	53	13.2	59	11.7
- แต่งงาน	248	62.0	256	51.3
- หย่าร้าง / หม้าย	79	19.8	118	23.7
- แยกกันอยู่	20	5.0	67	13.3

จากตารางที่ 4.1 สรุปได้ดังนี้

1. เพศ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำ EFA ประกอบด้วยเพศชายร้อยละ 41.5 เพศหญิง ร้อยละ 51.5 ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำ CFA ประกอบด้วยเพศชายร้อยละ 38.2 เพศหญิงร้อยละ 61.8

2. อายุ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำ EFA ส่วนใหญ่อายุ 60 - 65 ปี ร้อยละ 37.5 รองลงมาอายุ 66 - 70 ปี ร้อยละ 25.5 ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำ CFA ส่วนใหญ่อายุ 66 - 70 ปี ร้อยละ 55.2 รองลงมาอายุ 60 - 65 ปี ร้อยละ 41.8 มี

3. ระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำ EFA ส่วนใหญ่จบการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 90.9 ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทำ CFA ส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรี 70.6

4. สถานภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำ EFA ส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว ร้อยละ 62 ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทำ CFA ส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว ร้อยละ 51.3

ผลการหาคุณภาพเครื่องมือ

แบบวัดนี้ถูกสร้างขึ้นมาจำนวน 22 ข้อ ซึ่งเมื่อนำไปทดสอบกับบุคคลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 คน พบว่าสถานการณ์ในแบบวัดจำนวน 14 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนกรายข้อ (Item Discrimination, t) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างรายข้อกับคะแนนรวมของทั้งแบบวัด (Item-Total Correlation, r) อยู่ในเกณฑ์ ส่วนสถานการณ์ 8 ข้อ ได้แก่ สถานการณ์ข้อ 2 , 7 , 8 , 10 , 13 , 16 , 18 และ 20 ไม่เป็นไปตามเกณฑ์จึงดำเนินการตัดออก รายละเอียดปรากฏดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างรายข้อกับคะแนนรวม ของแบบวัด
เชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตผู้สูงอายุไทย

สถานการณ์ที่	ข้อความ	ค่า t	ค่า r	การเลือก
1	ร่างกายของท่านมีความเสื่อม รับประทานอาหารได้น้อยลง คิดอยากจะไปไหนก็ไม่สะดวก จึงไม่ได้พบปะเพื่อนหรือญาติพี่น้องบ่อยนัก ท่านจะรู้สึกอย่างไร	6.302	.421	เลือก
2	หากบุคคลในบ้านท่านมีการโต้แย้งกันอย่างรุนแรง เนื่องจากมีความคิดเห็นขัดแย้งกัน จนนำไปสู่การทะเลาะวิวาท และทำให้ท่านไม่พอใจ ท่านคิดว่าท่านจะปฏิบัติอย่างไร	1.647	.081	ตัดออก
3	ท่านมีฐานะทางการเงินในระดับปานกลาง ญาติของท่านยืมเงินท่านไปจำนวน 100,000 บาท เมื่อทวงถาม ญาติของท่านกลับไม่ยอมใช้หนี้ ท่านพยายามทำทุกวิถีทาง แต่ญาติของท่านก็ยังไม่ชำระหนี้ จากเหตุการณ์ดังกล่าวท่านจะรู้สึกอย่างไร	6.882	.517	.517
4	ท่านตกบันไดจนเจ็บข้อเท้า ส่งผลให้เดินไม่สะดวก และเจ็บปวดตลอดเวลา ท่านจะรู้สึกอย่างไร	4.612	.216	.216
5	หากบุคคลในครอบครัวของท่านปฏิบัติต่อท่านไม่ดี เช่น พูดจาไม่สุภาพต่อท่าน ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร	11.118	.375	.375
6	ท่านมีปัญหานอนไม่หลับ หลับยาก ตื่นบ่อย ตื่นมาไม่สดชื่น ท่านจะปฏิบัติอย่างไร	7.736	.350	.350
7	ท่านมีลูก 3 คน เป็นลูกสาว 1 คน ซึ่งท่านรักมาก ท่านตัดสินใจจะยกบ้านและทรัพย์สินให้ลูกสาวเพียงคนเดียว ท่านจะทำอย่างไร เพื่อไม่ให้ลูกทะเลาะกัน และลูกไม่โกรธท่าน	2.409	-.291	ตัดออก
8	เมื่อท่านจะเกษียณอายุแล้วไม่ได้ทำงานต่อ ท่านคิดไว้แล้วว่า จะต้องเตรียมการอะไรบ้าง	4.551	.032	ตัดออก
9	ลูกหลานขอให้ท่านพักผ่อน ไม่ต้องทำงาน ให้อยู่บ้านเฉยๆ ท่านมีความเห็นอย่างไร	4.970	.218	.218
10	หากครอบครัวและญาติพี่น้องของท่านต้องการความช่วยเหลือหรือประสบปัญหา ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร	.953	-.081	ตัดออก

สถานการณ์ที่	ข้อความ	ค่า t	ค่า r	การเลือก
11	เมื่อท่านมีปัญหาทะเลาะกับสมาชิกในครอบครัว ท่านทำอะไร	6.205	.658	.658
12	ท่านสั่งซื้อสินค้าทางออนไลน์ แต่สินค้าที่ได้รับไม่ตรงโฆษณา ท่านรู้สึกเสียตายนเงินมาก และรู้สึกอายที่ไม่ตรวจสอบก่อนสั่งซื้อสินค้า ท่านจะทำอย่างไร	7.721	.642	.642
13	ในชุมชนของท่านจัดกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ โดยเชิญชวนให้ท่านช่วยดูแลรดน้ำต้นไม้ในสวนสาธารณะของชุมชนสัปดาห์ละ 1 วัน โดยท่านเป็นผู้เลือกวันเอง ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร	4.215	.006	ตัดออก
14	หากมีโอกาสทำบุญตามคำสอนของศาสนา เช่น ทอดกฐิน ผ้าป่า บริจาคเงินสร้างโรงพยาบาล ฯลฯ ท่านคิดอย่างไร	13.799	.563	.563
15	หากท่านเป็นผู้สูงอายุที่ไร้ญาติขาดมิตรโดยสิ้นเชิง ท่านคิดว่าจะมีหลักในการดำเนินชีวิตอย่างไร	9.854	.428	.428
16	ถ้าลูกหลานและญาติพี่น้องไม่สามารถเลี้ยงดูท่านได้ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร	-1.680	-.527	ตัดออก
17	ถ้ามีสถานการณ์ที่ท่านและลูกหลานทะเลาะกันด้วยถ้อยคำรุนแรงมาก เนื่องจากความคิดเห็นไม่ตรงกัน ทำให้ท่านความเสียใจมาก ที่ลูกหลานไม่เชื่อฟังและเคารพท่าน ต่อมาลูกหลานมาขอโทษ และสำนึกผิด ท่านจะปฏิบัติอย่างไร	4.468	.221	.221
18	เมื่อเกิดสถานการณ์ที่บุตรธิดา แยกครอบครัวไป ทำให้เกิดความห่างเหิน ท่านจะปรับใจปรับตัวอย่างไร	5.712	.165	ตัดออก
19	หากเพื่อนของลูกท่าน ขอให้ท่านช่วยเป็นคนกลางในการปรับความเข้าใจกับผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองของเพื่อนลูกเคารพในตัวท่าน ท่านจะรู้สึกอย่างไร	4.529	.565	.565
20	เพื่อนท่านไม่มีเงินใช้จ่าย ขาดรายได้ ท่านรู้สึกอย่างไร	3.581	-.249	ตัดออก
21	หากท่านต้องเป็นผู้สูงอายุติดเตียง ท่านจะรู้สึกอย่างไร	1.884	.540	.540
22	ท่านเข้าใจว่าหลานของท่านขโมยเงินท่านไป 500 บาท ท่านจึงดุด่าหลานของท่านด้วยถ้อยคำรุนแรง ต่อมาท่านพบว่าเงินของท่านหล่นอยู่ในห้องนอน ท่านคิดว่าท่านจะทำอย่างไร	7.474	.370	.370
ค่าความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha Coefficient)				.833

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย

เมื่อทำการวิเคราะห์คุณภาพเบื้องต้นของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทยปรากฏว่า มีข้อที่คัดเลือกไว้ จำนวน 14 ข้อ หลังจากนั้นนำข้อคำถามทั้ง 14 ข้อนี้มาทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS โดยใช้การวิเคราะห์แบบ Principal Component Analysis (PCA) และทำการหมุนแกนแบบมุมฉาก (Varimax Orthogonal Rotation) โดยใช้ข้อมูลจากกลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 400 คน เมื่อทำการวิเคราะห์องค์ประกอบ มีการปรับการจัดรวมกลุ่มของตัวแปรขึ้นเป็นองค์ประกอบ และสกัดจนเหลือองค์ประกอบที่จับกลุ่มรวมกันเด่นชัด ซึ่งสามารถรวมเป็นองค์ประกอบของกลุ่มตัวแปร (รายข้อ) ที่มีความหมาย โดยโมเดลสุดท้าย ปรากฏว่าแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบที่มีค่า Eigenvalue มากกว่า 1.00 ขึ้นไป รวมทั้งสิ้น 14 ข้อ ซึ่งสามารถทำนายเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย ได้ร้อยละ 50.971 และผลการทดสอบค่า KMO and Bartlett's test มีค่าเท่ากับ 0.758 ซึ่งมีค่ามากกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้คือ 0.60 สำหรับค่า Chi-square มีค่าเท่ากับ 813.910 ค่า df เท่ากับ 91 และ P -value < 0.01 แสดงว่าข้อมูลมีความสัมพันธ์กันมากพอที่จะทำการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นต่อไปได้ ซึ่งมีรายละเอียดดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 แสดงค่า Cumulative Percentage และ Factor Loading ของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อ
ประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย

ข้อ/ ข้อตัวแปร		ข้อความ	Anti- image	Factor loading			
				Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4
1	ข้อ 1	ร่างกายของท่านมีความเสื่อม รับประทานอาหารได้น้อยลง คิดอยากจะไปไหนก็ไม่สะดวก จึงไม่ได้พบปะเพื่อนหรือญาติพี่น้องบ่อยนัก ท่านจะรู้สึกอย่างไร	.715		0.741		
2	ข้อ 3	ท่านมีฐานะทางการเงินในระดับปานกลาง ญาติของท่านยืมเงินท่านไปจำนวน 100,000 บาท เมื่อทวงถาม ญาติของท่านกลับไม่ยอมใช้หนี้ ท่านพยายามทำทุกวิถีทาง แต่ญาติของท่านก็ยังไม่ชำระหนี้ จากเหตุการณ์ดังกล่าวท่านรู้สึกอย่างไร	.682		0.667		
3	ข้อ 4	ท่านตกบันไดจนเจ็บข้อเท้า ส่งผลให้เดินไม่สะดวก และเจ็บปวดตลอดเวลา ท่านจะรู้สึกอย่างไร	.797		0.752		
4	ข้อ 5	หากบุคคลในครอบครัวของท่านปฏิบัติต่อท่านไม่ดี เช่น พูดจาไม่สุภาพต่อท่าน ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร	.750				0.605
5	ข้อ 6	ท่านมีปัญหานอนไม่หลับ หลับยาก ตื่นบ่อย ตื่นมาไม่สดชื่น ท่านจะปฏิบัติอย่างไร	.891				0.611
6	ข้อ 9	ลูกหลานขอให้ท่านพักผ่อน ไม่ต้องทำงานให้อยู่บ้านเฉยๆ ท่านมีความเห็นอย่างไร	.715	0.523			
7	ข้อ 11	เมื่อท่านมีปัญหะทะเลาะกับสมาชิกในครอบครัว ท่านทำอย่างไร	.736	0.515			
8	ข้อ 12	ท่านสั่งซื้อสินค้าทางออนไลน์ แต่สินค้าที่ได้รับไม่ตรงโฆษณา ท่านรู้สึกเสียตายนเงิน	.803	0.610			

ข้อ/ ข้อตัวแปร		ข้อความ	Anti- image	Factor loading			
				Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4
		มาก และรู้สึกอายที่ไม่ตรวจสอบก่อนสั่งซื้อ สินค้า ท่านจะอย่างไร					
9	ข้อ14	หากมีโอกาสทำบุญตามคำสอนของศาสนา เช่น ทอดกฐิน ผ้าป่า บริจาคเงินสร้าง โรงพยาบาล ฯลฯ ท่านคิดอย่างไร	.841			0.654	
10	ข้อ15	หากท่านเป็นผู้สูงอายุที่ไร้ญาติขาดมิตรโดย สิ้นเชิง ท่านคิดว่าจะมีหลักในการดำเนิน ชีวิตอย่างไร	.813			0.749	
11	ข้อ17	ถ้ามีสถานการณ์ที่ท่านและลูกหลาน ทะเลาะกัน ด้วยถ้อยคำรุนแรงมาก เนื่องจากความคิดเห็นไม่ตรงกัน ทำให้ท่าน ความเสียใจมาก ที่ลูกหลานไม่เชื่อฟังและ เคารพท่าน ต่อมาลูกหลานมาขอโทษ และ สำนึกผิด ท่านจะปฏิบัติอย่างไร	.784	0.736			
12	ข้อ19	หากเพื่อนของลูกท่าน ขอให้ท่านช่วยเป็น คนกลางในการปรับความเข้าใจกับ ผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองของเพื่อน ลูกเคารพในตัวท่าน ท่านจะรู้สึกอย่างไร	.895				0.732
13	ข้อ21	หากท่านต้องเป็นผู้สูงอายุติดเตียง ท่านจะ รู้สึกอย่างไร	.780	0.545			
14	ข้อ22	ท่านเข้าใจว่าหลานของท่านขโมยเงินท่าน ไป 500 บาท ท่านจึงดุด่าหลานของท่าน ด้วยถ้อยคำรุนแรง ต่อมาท่านพบว่าเงิน ของท่านหล่นอยู่ในห้องนอน ท่านคิดว่า ท่านจะอย่างไร	.780	0.597			
Eigenvalue				2.268	1.893	1.488	1.487
% of variance				16.202	13.524	10.626	10.619
Cumulative %				16.202	29.726	40.352	50.971

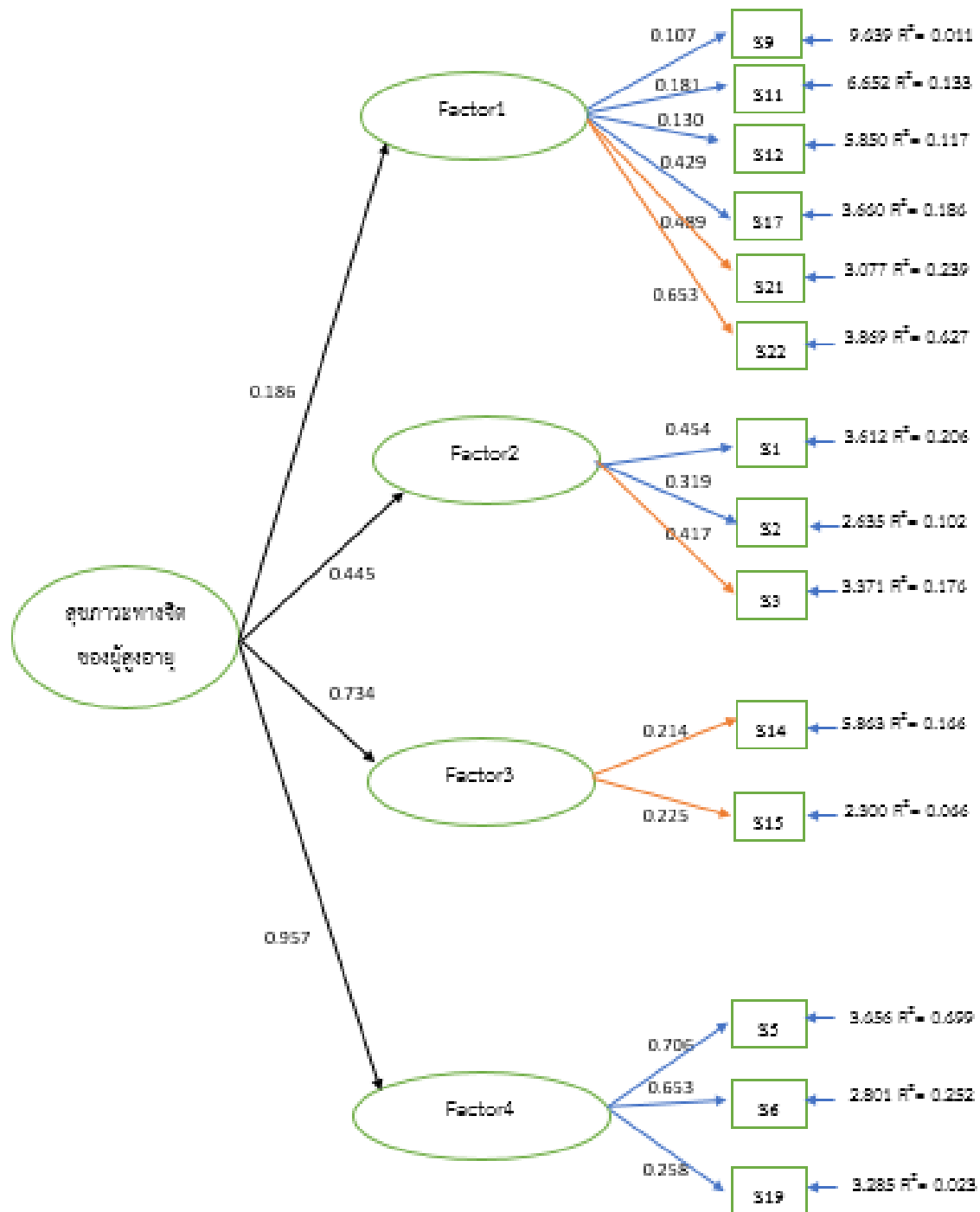
ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย

ในส่วนนี้ได้ทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (Second-order Factor Analysis) ของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 500 คน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป Mplus ทำการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏว่า ในกลุ่มรวม โมเดลการวัดมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าดัชนีความกลมกลืนของโมเดล ค่า Chi-Square = 69.695 df = 59 p-value = 0.1608 CFI = 0.972 TLI = 0.956 RMSEA = 0.019 SRMR = 0.034 รายละเอียดดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย

ค่าสถิติ	เกณฑ์พิจารณา	ค่าสถิติในโมเดล		
		Chi-square	p-value	df
Chi-square	ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ	69.695	0.1608	59
RMSEA	น้อยกว่า 0.60		0.019	
CFI	มากกว่า 0.95		0.972	
TLI	มากกว่า 0.95		0.956	
SRMR	น้อยกว่า 0.08		0.034	

หมายเหตุ : เกณฑ์การพิจารณาค่าสถิติ (Hu & Bentler, 1999; Hair, Black, Babin, & Anderson, 2010)

ภาพที่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

การพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทยที่มีคุณภาพเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ และ 2. เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย สามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์ดังนี้

สรุปผล

จากการวิจัยพบผู้วิจัยรายงานข้อค้นพบ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1.1 ข้อมูลทั่วไป เพศ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำ EFA ประกอบด้วยเพศชายร้อยละ 41.5 เพศหญิง ร้อยละ 51.5 ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำ CFA ประกอบด้วยเพศชายร้อยละ 38.2 เพศหญิงร้อยละ 61.8

1.2 อายุ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำ EFA ส่วนใหญ่อายุ 60 - 65 ปี ร้อยละ 37.5 รองลงมาอายุ 66 - 70 ปี ร้อยละ 25.5 ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำ CFA ส่วนใหญ่อายุ 66 - 70 ปี ร้อยละ 55.2 รองลงมาอายุ 60 - 65 ปี ร้อยละ 41.8 มี

1.3 ระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำ EFA ส่วนใหญ่จบการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 90.9 ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทำ CFA ส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรี 70.6

1.4 สถานภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำ EFA ส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว ร้อยละ 62 ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทำ CFA ส่วนใหญ่แต่งงานแล้ว ร้อยละ 51.3

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์สรุปได้ดังนี้

2.1 ผลการพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทยที่มีคุณภาพเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ พบว่า แบบวัดเชิงสถานการณ์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ ที่มีค่า Eigenvalue มากกว่า 1.00 ขึ้นไป รวมทั้งสิ้น 14 ข้อ ซึ่งสามารถทำนายเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย ได้ร้อยละ 50.971 และผลการทดสอบค่า KMO and Bartlett's test มีค่าเท่ากับ 0.758 ซึ่งมีค่ามากกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้คือ 0.60 สำหรับค่า Chi-square มีค่าเท่ากับ 813.910 ค่า *df* เท่ากับ 91 และ *P-value* < 0.01 องค์ประกอบทั้ง 4 องค์ประกอบ คือ อารมณ์จิตใจทางบวก การพึ่งพาตนเอง สัมพันธภาพทางสังคม และการมีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

2.2 ผลการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย จากการทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (Second-order Factor Analysis) ของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

จำนวน 500 คน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป Mplus ทำการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏว่า ในกลุ่มรวม โมเดลการวัดมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าดัชนีความกลมกลืนของโมเดล ค่า Chi-Square = 69.695 df = 59 p-value = 0.1608 CFI = 0.972 TLI = 0.956 RMSEA = 0.019 SRMR = 0.034

อภิปรายผล

1. การพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทยที่มีคุณภาพเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ พบว่า แบบวัด 4 องค์ประกอบ คือ อารมณ์จิตใจทางบวก การพึ่งพาตนเอง สัมพันธภาพทางสังคม และการมีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของอรพินทร์ ชูชม และคณะ (2563) เพียง 4 องค์ประกอบ ทั้งนี้ผลการวิจัยของอรพินทร์ ชูชม และคณะ พบว่าแบบวัดสภาวะทางจิตผู้สูงอายุไทยมี 5 ประกอบ คือ (1) สภาวะทางอารมณ์จิตใจทางบวก (2) การพึ่งพาตนเอง (3) สัมพันธภาพทางสังคม (4) มีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และ (5) ความยึดหยุ่น สำหรับองค์ประกอบความยึดหยุ่นพบว่าจากการวิเคราะห์ EFA ความยึดหยุ่นถูกจัดไว้ในกลุ่มองค์ประกอบอารมณ์เชิงบวก เนื่องจากสถานการณ์ที่กำหนดมีความใกล้เคียงกัน ผู้สูงอายุจึงตีความไปในลักษณะอารมณ์เชิงบวก

2. การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของแบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อวัดสภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย จากการทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (Second-order Factor Analysis) โมเดลการวัดมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าดัชนีความกลมกลืนของโมเดล ค่า Chi-Square = 69.695 df = 59 p-value = 0.1608 CFI = 0.972 TLI = 0.956 RMSEA = 0.019 SRMR = 0.034 ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของอรพินทร์ ชูชม และคณะ (2563) ที่พบว่าโมเดลองค์ประกอบอันดับที่สอง มีความเหมาะสมสอดคล้องกับข้อมูลในระดับดีโดยค่าดัชนี ความเหมาะสมสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูล มีค่า $\chi^2/df = 1.50$, GFI = .91, CFI = .96 และ RMSEA = .04 โดยองค์ประกอบอันดับที่สองของสภาวะทางจิต มีค่าน้ำหนักขององค์ประกอบจากดัชนีสภาวะทางอารมณ์จิตใจ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยพัฒนาแบบวัดเชิงสถานการณ์โดยแบ่งตามภูมิภาคถิ่นที่อยู่อาศัย ลักษณะบริบทเชิงสังคมที่มีความแตกต่างกัน หรือพื้นที่ตามลักษณะชนบทกับเมือง เนื่องจากภูมิภาคถิ่นที่อยู่อาศัย ลักษณะบริบทเชิงสังคมที่มีความแตกต่างกัน จะมีวัฒนธรรม ประเพณี การขัดเกลาทางสังคม อุดมการณ์ทางสังคม ที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อการตีความสถานการณ์แตกต่างกัน ดังนั้น การศึกษาเพิ่มเติมจะทำให้ได้องค์ความรู้ที่เฉพาะเจาะจง และสอดคล้องกับลักษณะทางประชากร

2. ควรมีการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Method) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้ผลการวิจัยมีความลุ่มลึกมากขึ้น

บรรณานุกรม

กรมสุขภาพจิต. (2555). คู่มือความสุข 5 มิติสำหรับผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร แห่งประเทศ.

จิราพร เกศพิชญพัฒนา, และคณะ. (2543). สูงวัยไม่สูญค่า. กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง ดุจเดือน พันธมนาวิน และ งามตา วนินทนนท์. 2551. รายงานการวิจัยเพื่อพัฒนาเครื่องมือวัดทางจิตแบบพหุ มิติ ด้านการมีภูมิคุ้มกันตน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

พิชิต ฤทธิ์จรูญ.(2545) หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เฮาส์ ออฟ เคอร์มิสท์ ศิริชัย กาญจนวาสี. (2556). ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบูรณ์ ชิตพงษ์.(2545).การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน.กรุงเทพฯ : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุกัญญา แก่นงูเหลือม.(2563).อิทธิพลของปัจจัยปกป้องที่มีต่อภาวะสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชน.วิทยานิพนธ์ พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.

Jungsik, K. (2000). Social Change and Psychological Well-being: A Structural Equation.

ภาคผนวก

แบบวัดเชิงสถานการณ์เพื่อประเมินสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุไทย

คำชี้แจง

- แบบวัดฉบับนี้เป็นแบบวัดเชิงสถานการณ์ เหตุการณ์ในแบบวัดฉบับนี้เป็นเหตุการณ์ สมมติ ให้ท่านตอบ
- การตอบแบบวัดนี้ เป็นการสะท้อนความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ การกระทำ หรือคุณค่าที่ท่านให้ความสำคัญ เป็นความรู้สึกรจริงของท่าน ประหนึ่งว่าท่านมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง และมีอิสระในการตอบ แม้ว่าในทางปฏิบัติท่านจะไม่ได้แสดงออกเช่นนั้น อันเนื่องจากสุขภาพร่างกาย และเงื่อนไขอื่นๆ
- แบบวัดฉบับนี้ใน 1 สถานการณ์ จะมีตัวเลือกทั้งหมด 4 ข้อ
- ให้ท่านทำเครื่องหมาย X หน้าข้อความที่ตรงกับความคิด หรือความรู้สึกของท่านเพียงคำตอบเดียวเท่านั้น

ข้อมูลทั่วไป

1. เพศ

☐

ชาย

☐

หญิง

2. อายุ

☐

60 – 65

☐

66 – 70

☐

71 - 75

☐

76 – 80

☐

81 - 85

☐

86 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

☐

ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี

☐

ปริญญาตรี

☐

ปริญญาโท

☐

ปริญญาเอก

☐

อื่นๆ โปรดระบุ.....

4. สถานภาพ

☐

โสด

☐

แต่งงาน

☐

หย่าร้าง / หม้าย

☐

แยกกันอยู่

สถานการณ์ที่ 1 ร่างกายของท่านมีความเสื่อม รับประทานอาหารได้น้อยลง คิดอยากจะไปไหนก็ไม่สะดวก จึงไม่ได้

พบปะเพื่อนหรือญาติพี่น้องบ่อยนัก ท่านจะรู้สึกอย่างไร

- ก. รู้สึกว่าชีวิตน่าเบื่อ
- ข. รู้สึกมีความสุขดีเพราะยังมีคนอื่นที่แยกว่า
- ค. รู้สึกว่าน่าจะมีสุขมากกว่านี้
- ง. รู้สึกว่าพอยอมรับความเป็นอยู่ของชีวิตได้บ้าง

สถานการณ์ที่ 2 ท่านมีฐานะทางการเงินในระดับปานกลาง ญาติของท่านยืมเงินท่านไปจำนวน 100,000 บาท เมื่อทวงถาม ญาติของท่านกลับไม่ยอมใช้หนี้ ท่านพยายามทำทุกวิถีทาง แต่ญาติของท่านก็ยังไม่ชำระหนี้ จากเหตุการณ์ดังกล่าวท่านรู้สึกอย่างไร

- ก. รู้สึกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเกินความสามารถที่จะแก้ไขควรทำใจยอมรับ
- ข. รู้สึกว่าตนเองไม่น่าให้ยืม และโทษตนเองที่แก้ปัญหาไม่ได้
- ค. รู้สึกว่าตนเองไม่มีความสามารถในการแก้ปัญหา
- ง. รู้สึกโกรธแค้น เมื่อนึกถึงเมื่อใดก็โกรธทุกครั้ง

สถานการณ์ที่ 3 ท่านตกบันไดจนเจ็บข้อเท้า ส่งผลให้เดินไม่สะดวก และเจ็บปวดตลอดเวลา ท่านจะรู้สึกอย่างไร

- ก. รู้สึกหงุดหงิด รับผิดชอบไม่ได้ที่ตนเองเกิดอุบัติเหตุ
- ข. รู้สึกโทษตนเองที่ไม่ระวังจนเกิดอุบัติเหตุ และนั่งนับวันว่าเมื่อไหร่จะหาย
- ค. รู้สึกว่าการเกิดอุบัติเหตุเป็นเรื่องปกติ อีกไม่นานก็หาย
- ง. รู้สึกว่ายังโชคดีที่แค่ตกบันไดเท้าพลิก ยังเดินได้บ้าง ถ้าขาหักเจ็บกว่านี้

สถานการณ์ที่ 4 หากบุคคลในครอบครัวของท่านปฏิบัติต่อท่านไม่ดี เช่น พุดจาไม่สุภาพต่อท่าน ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

- ก. วางเฉย
- ข. แสดงอารมณ์โกรธ
- ค. คิดว่าเป็นเพียงอารมณ์ชั่วครวญ แก้ไขให้ได้
- ง. เรียกร้องให้ปฏิบัติดีต่อท่าน

สถานการณ์ที่ 5 ท่านมีปัญหานอนไม่หลับ หลับยาก ตื่นบ่อย ตื่นมาไม่สดชื่น ท่านจะปฏิบัติอย่างไร

- ก. ปลอ่ยไ้เดี๋ยวก้ชิน
- ข. ปรีกษา ขอความเห็นญาติที่มีปัญหาเดียวกัน
- ค. บอกลูก ให้ลูกแก้ไขปัญหาให้

ง. บอกลูก ให้ลูกพาไปพบแพทย์

สถานการณ์ที่ 6 ลูกหลานขอให้ท่านพักผ่อน ไม่ต้องทำงาน ให้อยู่บ้านเฉยๆ ท่านมีความเห็นอย่างไร

ก. เห็นด้วย เพราะจะได้ไม่เหนื่อย

ข. ไม่เห็นด้วย เพราะท่านยังทำประโยชน์ต่อครอบครัวและชุมชนได้

ค. ไม่เห็นด้วย เพราะถ้าไม่ได้ทำอะไรกลัวจะเหงา

ง. ไม่แน่ใจ

สถานการณ์ที่ 7 เมื่อท่านมีปัญหาทะเลาะกับสมาชิกในครอบครัว ท่านทำอย่างไร

ก. ขอคำปรึกษาและขอกำลังใจจากเพื่อนในกลุ่มเครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น กลุ่มไลน์ กลุ่มเฟซบุ๊ก

ข. ขอคำปรึกษาจากเครือข่ายกลุ่มเพื่อนที่สนิท

ค. ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านการแก้ปัญหา

ง. ขอคำปรึกษาจากเพื่อนบ้านละแวกบ้านใกล้เคียง

สถานการณ์ที่ 8 ท่านสั่งซื้อสินค้าทางออนไลน์ แต่สินค้าที่ได้รับไม่ตรงกับโฆษณา ท่านรู้สึกเสียจ่ายเงินมาก และรู้สึกอายที่ไม่ตรวจสอบก่อนสั่งซื้อสินค้า ท่านจะทำอย่างไร

ก. พุดคุย ระบายให้กลุ่มเพื่อนที่สนิทฟัง

ข. บอกเล่าประสบการณ์ผ่านกลุ่มเครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น กลุ่มไลน์ กลุ่มเฟซบุ๊ก

ค. พุดคุยกับจิตแพทย์

ง. บ่นกับเพื่อนบ้านละแวกบ้านใกล้เคียง

สถานการณ์ที่ 9 หากมีโอกาสทำบุญตามคำสอนของศาสนา เช่น ทอดกฐิน ผ้าป่า บริจาคเงินสร้างโรงพยาบาล ฯลฯ ท่านคิดอย่างไร

ก. คิดว่าจะทำบุญตามกำลังของตนเองทุกครั้ง เพราะเป็นการปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา

ข. คิดว่าจะทำบุญตามกำลังของตนเองเป็นครั้งคราว เพราะทำแล้วสบายใจ

ค. ไม่แน่ใจ แล้วแต่สถานการณ์

ง. คิดว่าจะไม่ทำบุญ เพราะทำบุญไปก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร

สถานการณ์ที่ 10 หากท่านเป็นผู้สูงอายุที่ไร้ญาติขาดมิตรโดยสิ้นเชิง ท่านคิดว่าจะมีหลักในการดำเนินชีวิตอย่างไร

ก. คิดว่าจะใช้หลักศาสนาในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดความสงบทางใจ

ข. คิดว่าจะดำรงชีวิตอย่างที่เคยเป็นมา

ค. คิดว่าจะดำเนินชีวิตตามสถานการณ์ในแต่ละวัน

ง. ไม่แน่ใจ

สถานการณ์ที่ 11 ถ้ามีสถานการณ์ที่ท่านและลูกหลานทะเลาะกันด้วยถ้อยคำรุนแรงมาก เนื่องจากความคิดเห็นไม่ตรงกัน ทำให้ท่านความเสียใจมาก ที่ลูกหลานไม่เชื่อฟังและเคารพท่าน ต่อมาลูกหลานมาขอโทษ และสำนึกผิด ท่านจะปฏิบัติอย่างไร

ก. ให้อภัยโดยไม่มีเงื่อนไข

ข. ให้อภัยแต่ทำใจไม่ได้

ค. ยังรู้สึกเครียด

ง. ตัดขาดความสัมพันธ์

สถานการณ์ที่ 12 หากเพื่อนของลูกท่าน ขอให้ท่านช่วยเป็นคนกลางในการปรับความเข้าใจกับผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองของเพื่อนลูกเคารพในตัวท่าน ท่านจะรู้สึกอย่างไร

ก. รู้สึกว่าการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งที่ควรทำ

ข. รู้สึกว่าการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสิ่งที่ดี แต่เป็นอาจเป็นภาระสำหรับตัวท่าน

ค. รู้สึกมีความสุขที่มีโอกาสช่วยเหลือผู้อื่น

ง. รู้สึกว่าการช่วยเหลือผู้อื่นอาจจะทำให้ตัวเองเดือดร้อน

สถานการณ์ที่ 13 หากท่านต้องเป็นผู้สูงอายุติดเตียง ท่านจะรู้สึกอย่างไร

ก. รู้สึกรับไม่ได้ รู้สึกสิ้นหวังในชีวิต

ข. รู้สึกอยากตาย

ค. รู้สึกว่าเป็นเรื่องปกติ ต้องสู้และต้องอยู่ให้ได้

ง. รู้สึกไม่กังวล เพราะเชื่อว่าลูกหลานต้องดูแล

สถานการณ์ที่ 14 ท่านเข้าใจว่าหลานของท่านขโมยเงินท่านไป 500 บาท ท่านจึงดุด่าหลานของท่านด้วยถ้อยคำรุนแรง ต่อมาท่านพบว่าเงินของท่านหล่นอยู่ในห้องนอน ท่านคิดว่าท่านจะทำอย่างไร

ก. ปลอมเลยตามเลย

ข. ยอมรับว่าตนเองผิด และขอโทษหลาน

ค. รู้สึกผิด แต่ไม่ทำอะไร

ง. ไม่รู้สึกอะไร

